

**BRAXATORIS, Martin – RIŠKOVÁ, Lenka
– VANEKOVÁ, Olġa: PLAMENE LÁSKY.
OBRAZ MANŽELSTVA A IDEÁL MANŽELKY
V PRÍLEŽITOSTNEJ POÉZII 16. – 18. STOROČIA.
Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied, 2022. 152 s.**

Miriam Ambrúžová Poriezoá

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.5.10>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3458-3334>

Príležitostná tvorba predstavovala neodmysliteľnú súčasť tlačenej produkcie po viac ako tri storočia. Ako potvrdzujú výskumy dejín knižnej kultúry a registrujúce bibliografické diela, príležitostné tlače boli stabilnou a obľúbenou súčasťou vydavateľského programu jednotlivých tlačiarňí, keďže ich vydávanie bolo ekonomicky výhodné a prínosné. Práve ich „príležitostnosť“ a s tým súvisiace okolnosti (nižší náklad, obmedzený okruh recipientov, zvyčajne nevelký rozsah) sú zároveň dôvodom, prečo sa často fyzicky nezachovali. Mnohé sú známe len zo sekundárnych odkazov a ďalšie čakajú na svoje znovuoobjavenie v archívoch a knižniciach. Donedávna sa týmto tlačiam venovala menšia pozornosť, no to sa začalo postupne meniť v súvislosti so záujmom o kultúrne dejiny a dejiny každodennosti.

Príležitostné texty (básne, kázne, reči) predstavujú špecifický typ dokumentov, ktoré vznikali pri širokej plejáde okamihov spojených so súkromným a s verejným životom v rámci stavovskej spoločnosti a náboženskej príslušnosti. Nesú v sebe kultúrne, spoločenské a konfesijné vplyvy svojej doby, ich jazyková pestrosť odráža multilingválne zloženie

objednávateľov. Svojou formou a obsahom sú prítažlivým priestorom pre viacvrstvové a interdisciplinárne výskumy rôznych humanitných odborov.

Monografia *Plamene lásky: obraz manželstva a ideál manželky v príležitostnej poézii 16. – 18. storočia* je výstupom grantového projektu APVV-17-0161 *Zanedbané súvislosti: Príležitostné žánre v slovenskej literatúre 16. – 18. storočia*, riešeného v Ústave slovenskej literatúry SAV. V stručnom úvode je charakterizovaný cieľ a zvolené metódy prístupu k textom. Ťažiskom práce je analýza vybraných tlačí v latinskom a vo vernakulárnom jazyku, ktoré spája téma manželských vzťahov, ideál a rola manželky v manželstve a rodinnom živote. Spoločným znakom je zároveň charakter príležitosti, tematika a religiózno-ideové aspekty. Autori sa prostredníctvom obsahovo-textovej a poetologickej analýzy sústredili na získanie poznatkov o použitých biblických a antických zdrojoch v rámci dobových literárnych zvyklostí s prihliadnutím na konfesijné prostredie a individuálnu poetiku jednotlivých pôvodcov. Na tomto základe sa pokúsili identifikovať a rekonštruovať obraz manželstva a ideál manželky.

Úvodná štúdia *Manželstvo a manželka v príležitostnej produkcii 16. – 18. storočia: ideovo-spoločenský a literárny kontext* sa zameriava na myšlienково-spoločenský a literárny rámec, v ktorom vybrané príležitostné tlačé vznikli. Ich autormi boli protestantskí vzdelanci, čo je pri rozbere textov dôležitým momentom, keďže vierouka významnou mierou determinovala dobové vnímanie manželstva. Postavenie a predurčené roly žien sú predstavené na základe názorov a postojov autorít (najmä Martina Luthera) a ich aplikácie v interpretovaných textoch. Šírku témy a rôzne prístupy k bádaniu o postavení žien v texte dokladá bohatá citovaná literatúra domácich a zahraničných odborníkov. Ďalšie kapitoly analyzujú a interpretujú jednotlivé literárne pamiatky.

Olga Vaneková v stati *Manželstvo a láska v tvorbe humanistického básnika Jána Bocatia* načrtla v úvode základné biografické údaje a aktivity tohto významného a produktívneho básnika, ktorý v roku 1599 vydal u bardejovského tlačiaru Jakuba Klösa latinskú básnickú zbierku *Hungaridos libri poematum V*. Sú v nej zastúpené všetky žánre príležitostnej poézie, pričom predmetom záujmu sa stala tretia kniha s názvom *Nuptialia*, presnejšie jej úvod s názvom *Lector benevole!*. O. Vaneková sa zamerala na motivickú a jazykovo-štylistickú stránku predhovoru, pričom identifikovala biblické a antické východiská Bocatiovho obrazu manželstva, lásky a predstavy manželky. Úvahy o manželstve podopieral autor Bibliou ako základnou autoritou a množstvom odkazov a citátov na diela antických autorít. Prostredníctvom použitých poetických a rétorických prostriedkov autorka štúdie poukazuje na Bocatiovu výbornú znalosť latinčiny a vysokú úroveň jeho humanistického vzdelania, čo dokladá viacerými príkladmi. Samotný predhovor predstavuje ako básnikov koncept manželstva a lásky v súlade s kresťanskou tradíciou v protestantskom prostredí.

Štúdia Lenky Riškovej *Idea manželskej jednoty podľa Mateja Bela* predstavuje básnické umenie tohto významného polyhistora. Hoci v popredí doterajších bádani boli najmä Belo-

ve aktivity spojené s vedeckou a náboženskou činnosťou, jeho bohatá personálna bibliografia potvrdzuje, že už počas gymnaziálnych čias skladal duchovnú lyriku a potom ako študent na univerzite v Halle a po jej ukončení vydal dve príležitostné básne. Zdatnosť v umení skladať básne preukázal aj tým, že ich pripravil ako štvorjazyčné. L. Rišková upozorňuje, že Belove básnické aktivity si všimol aj básnik a prekladateľ Bohuslav Tablic, ktorý mu vo svojom literárnohistorickom diele *Paměti československých básnířuv...* (1807) venoval samostatný medailón. Ťažiskom analýzy je báseň *Prátelským Hygey s Theologií tovaryštvím... svatební veselí...*, ktorú M. Bel vydal v roku 1726 u bratislavského tlačiaru Jána Pavla Royera (v tom istom roku vyšla aj jej latinská verzia). Vznikla pri príležitosti sobáša Belovho švagra, lekára Andreja Hermanna, s Máriou Alžbetou Kastelholzovou, rodenou Leidenfrostovou. Autorka báseň charakterizuje metricky a obsahovo, následne sa venuje základnému konceptu Belovej básne: jednote fyzického a duchovného sveta prostredníctvom mýtických bytostí. Hygea znázorňuje starostlivosť o telo, Theologia náboženstvo, pričom M. Bel ich zobrazuje ako vzájomne prepojené sestry. Tento motív potom aplikuje na spolužitie budúcich manželov, kde je základom šťastného spolužitia uvedomenie si vzájomnej dôvery a potreby. Podľa L. Riškovej posúva M. Bel postavenie manželky do novej, rovnocennej pozície, kde sa jej cnosti a prednosti spájajú so schopnosťami manžela a vytvárajú tak predpoklad pre pevný zväzok.

Predmetom kapitoly Martina Braxatorisa *Manželstvo a ideál manželky vo vybraných epitalamiách z konca 18. storočia* sú tri príležitostné básne. V úvode sa venuje otázke autorstva textov a na základe prameňov (rukopisných poznámok, bibliografií a katalógov) objasňuje ich autorskú zodpovednosť. Prvé epitalamium *Dokázaní uctivosti a prátelské vděčnosti...* vyšlo u bratislavského tlačiaru Františka Augustína Patzka v roku 1781 a zložil ho pedagóg, redaktor a filológ Štefan Leška pri príležitosti sobáša evanjelického kňaza Ondreja Škultýtyho s Máriou Kuzmovou. Predstavuje alegorický obraz

600 stromu a jeho vetiev (spojenie oboch manželov), ktorý rastie a prosperuje prostredníctvom záhradníka (Boha), pričom Š. Leška vychádzal z veršov a odkazov viacerých biblických kníh. Obraz ideálnej manželky vzhľadom na vdovský rodinný stav O. Škultétyho koncentroval na kvality budúcej matky nevlastných detí, následne aj dobrej hospodárky a dotkol sa aj fyzickej a duševnej krásy budúcej manželky. Š. Leška bol autorom aj ďalšieho analyzovaného epitalamia *Jiskra lásky...*, vytlačeného v roku 1797. Venoval ho svojmu priateľovi Karolovi Vojtěchovskému pri vstupe do druhého manželstva. Otázka uzatvárania manželstiev odvozených partnerov, v tomto prípade vdovca, bola predmetom teologickej argumentácie založenej na biblických odkazoch a aplikovaní názorov autority M. Luthera. Úloha budúcej manželky tu spočívala najmä v podpore manžela, pri správe hospodárstva a starostlivosti o rodinu. Tretie epitalamium *Když dvojí cti hodný pán Daniel Benkocí...* vytlačil František Augustín Patzko v Bratislave v roku 1771. Trojica autorov Michal Institoris Mošovský, Ján Chrastina a Štefan Mikuš ho venovala evanjelickému kňazovi Danielovi Benkócimu pri príležitosti jeho sobáša s Katarínou Muhrovou. Hlavnou témou básne, vychádzajúcej z veršov Šalamúnových prísloví, sú cnosti ideálnej manželky. Predmetom opisu sú jej vlastnosti, charakter a konanie vo vzťahu k manželovi, ako aj úlohy pri správe domácnosti a hospodárstva.

L. Rišková je autorkou aj poslednej kapitoly *Autentickosť obrazu manželstva a milovanej manželky v básnickej skladbe Života i smrti požehnaná památka*. Túto báseň napísal evanjelický kňaz Pavol Šramko a venoval ju pamiatke svojej zomrelej manželky Kataríny Potockej. Dielo vyšlo bez údajov v imprese, bibliografie však uvádzajú ako miesto vydania Prešov a rok vydania 1779 (prípadne 1778). Táto literárna pamiatka bola už v minulosti predmetom úvah a literárnych rozborov a krátko po svojom vzniku aj cieľom negatívnych ohlasov. Samotný text predstavuje podrobnú kroniku života K. Potockej (pôvod, mladosť, manželstvo, záver života) doplnenú o vybrané texty iných au-

torov, ktorí k nej mali blízky vzťah. P. Šramko vytvoril inšpiratívny vzor oddanej manželky a matky, ako aj rozhladenej ženy. Vytvoril veľmi subjektívny obraz milovanej manželky a prezentoval tak svoj silný a úprimný cit. Angažoval sa nielen ako objednávateľ samotnej tlačce, ale predovšetkým ako jej autor a zostavovateľ. Za predpoklad šťastného manželstva považuje vzájomný súlad, porozumenie a citovú väzbu. Hoci pri tvorbe diela siahol po tradičnom formáte, ako uvádza L. Rišková, prekročil dobové konvencie a do textu vložil prejavy úprinného citu, pričom využil široké spektrum literárnych prostriedkov, výrazov a obrazov.

Monografia venovaná príležitostným tlačiam predstavuje ďalší zaujímavý výstup venovaný tomuto špecifickému segmentu tlačenej produkcie. Analýzy literárnych pamiatok sledujú obraz a vnímanie manželstva a roly manželky v prostredí protestantskej inteligencie v rámci širších ideovo-spoločenských súvislostí zvoleného obdobia. Na ich základe boli identifikované hlavné myšlienkové a ideové východiská textov, používané poetické prostriedky i autorské stratégie. Výsledkom sú dobové pohľady na manželský zväzok a ideál ženy, cnostnej manželky, milujúcej matky a starostlivej hospodárky podporujúcej manžela.

Zámerom autorov kníhy bolo predstaviť na vybraných textoch obraz ideálnej manželky a manželských vzťahov v staršej slovenskej literatúre a zároveň prispieť k prehĺbeniu poznania o príležitostnej tvorbe. V kontexte slovenských literárnohistorických výskumov ide o pomerne novú a málo prebádanú tému, ktorá je v predmetnej publikácii spracovaná kvalitne a s invenciou.

Mgr. Miriam Ambrúžová Poriezoová, PhD.
Kabinet retrospektívnej bibliografie
Univerzitná knižnica v Bratislave
Michalská 1
814 17 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: miriam.poriezova@ulib.sk